

Šimek, Emanuel

Zbytky hmotné kultury

In: Šimek, Emanuel. *Poslední Keltové na Moravě*. Vyd. 1. Brno: Universita v Brně s podporou Ministerstva školství a kultury, 1958, pp. [433]-447

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118956>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V

ZBYTKY HMOTNÉ KULTURY

Dochované památky hmotné kultury pozdněkeltského obyvatelstva Moravy si můžeme v souhlase s historií života a hospodářských i výrobních poměrů jeho rozdělití zhruba na dvě časově po sobě jdoucí skupiny. Do první z nich patří nálezy z keltského oppida Starého Hradiska nad Okluky a z jiných s tímto oppidem soudobých sídlišť a pohřebišť, do druhé skupiny ostatní nálezy z mladších dob, až asi do 4. století našeho letopočtu.

První, starší skupina je po všech stránkách nepoměrně bohatší a je bezpečným dokladem nepřetržité souvislosti po stránce ethnické i výrobní s předcházející fasí střední doby latenské, representovanou především kostrovými hroby. Mladší skupina, dokládající rovněž vývojovou souvislost s předcházející dobou „stradonickou“, representovanou na Moravě Starým Hradiskem, je početně i formově značně chudší. Tuto poměrnou chudobu možno zčásti vyložit dosavadním velmi neuspokojivým stavem výzkumů na nehrazených pozdněkeltských sídlišťích, z nichž pocházejí nálezy této skupiny, ale již dnes je nepochybné, že poměrná chudoba nálezů, patřících do této mladší skupiny, je zároveň také zrcadlem postupného poklesu keltského živlu na Moravě jak po stránce početní, tak také po stránce jeho hmotného blahobytu v porovnání se stavem, representovaným bohatými keltskými oppidy.

I. Keramika.

V dobách, jimiž se zde zabýváme, je po stránce kulturně historické i ethnologické ze všech nálezů nejcitlivějším ukazatelem vývoje a podává proto také nejlepší a nejspolehlivější poučení keramika. Z toho důvodu je třeba věnovati jí zde pozornost na prvním místě.

Keramika keltských oppid a jiných souvěkých osad jeví celým svým rázem přímou genetickou souvislost se starší keramikou latenskou a je proto také jedním z hlavních dokladů nepřetržitého osídlení našich končin Kelty

od střední doby latenské až do doby římské. Tato keramika, vyráběná keltskými hrnčíři řemeslně vytáčením na rychle rotujícím kruhu a tvrdě pálená v uzavřených hrnčířských pecích, v nichž se dosahovalo vysokého žáru, je v našich končinách v podstatě téhož druhu jako dále na západě v oblasti porýnské, a je tedy zároveň také dokladem trvalých obchodních a kulturních styků obou těchto keltských oblastí. Na to ukazují jak nálezy na Hradišti u Stradonic v Čechách, tak také nálezy na moravském Starém Hradisku u Okluk.

Keramické nálezy ze Starého Hradiska (obr. 5—10) jsou sice vzhledem k tomu, že výzkum oppida není ukončen, méně početné a zlomkovitější než z Hradiště u Stradonic, přesto však je i z nich zřejmé, že tu šlo o zcela obdobnou výrobu jako na Stradonicích i na oppidech ve staré Gallii¹. Patří sem především nádoby situlovitých, vázovitých nebo lahvovitých tvarů, široké mísy a j., vesměs z jemně plavené hlíny, tenkých stěn a velmi tvrdě pálené, jež svým tvarem a hladkým, kromě oblých horizontálních žeberek pod hrdlem zcela nezdobeným povrchem jsou zřejmou mladší vývojovou fází keramiky středolatské. Nádoby jsou vesměs bez uch² a mají m. j. jako zvlášť charakteristický znak zaoblený okraj hrdla v podobě kulatého žebérka.

Ke konci stradonického období se analogicky jako v oblasti porýnské objevuje také v naší keltské oblasti hojná a pestrá ornamentální výzdoba rytými liniemi, mřežováním, vhlazenou vlnicí nebo vlnicovými pásy atd., vesměs motivy, s nimiž se shledáváme také později jak na moravské keltské keramice, tak také na keramice germánské, imitující keramiku keltskou, ovšem v barbarštějším provedení.

Také asi až ke konci období stradonického — podobně jako na západě — se na keramice objevuje nový dekor pestrým malováním nádob barevnými horizontálními pásy, vlnicemi, klikatkami, mřežováním, střídáním prázdných polí s poli vyplněnými ornamentem jiné barvy, atd. V barvách převládají — jako na západě — bílá, červená a různé odstíny hnědi.

Tento barevný dekor hliněných nádob se zánikem keltských oppid a tím i jejich továrenské výroby mizí. V pozdější, zřejmě již mnohem prostší, i když stále ještě řemeslně dobře prováděné hrnčířské výrobě kotinské se vyskytuje už jen výjimečně³.

¹ Srov. Déchelettovu předmluvu k překladu Pičova díla o Stradonicích (Starož. II. 2), *Le Hradischt de Stradonitz en Bohême* (Lipsko 1906), str. III.

² Pokud se ucho přece vyskytlo, jde o imitaci bronzové nádoby s úškem, vyčnívajícím nad okraj, jež mělo (u bronzových nádob) sloužit k zachycení háčku obloukovitého držadla nádoby.

³ Šimek, VG. IV. 340 a d.

Vedle právě popsané keramiky z jemně plavené a tvrdě pálené hlíny, která alespoň zčásti sloužila účelům spíše dekorativním⁴ než čistě užitkovým, kuchyňským a pod., vyskytují se na všech našich pozdněkeltských sídlišťích střepy z hrubých, tlustostěnných nádob hrncovitých tvarů, vyrobených sice také na kruhu, ale ze zrnitého, porézního materiálu, promíšeného tak silně tuhou, že se střepy na vrypu a lomu stříbřitě lesknou, a že jimi lze psát jako tesařskou tužkou⁵. Nádobý toho druhu, pokud jich nebylo užíváno jako kelímků na tavení kovů, sloužily patrně pro svůj porézní materiál především ke chlazení tekutin, vody, vína a podobně, které v nich při trvalém snadném odpařování povrchu nádob udržovaly stále nízkou teplotu a nekazily se tak rychle jako v jiných nádobách. Tomuto praktickému účelu (udržování nízké teploty tekutin v nádobách pomocí odpařování jejich povrchu) sloužilo zřejmě také husté a hluboké svislé rýhování trupu nádob, s nímž se u většiny nádob toho druhu setkáváme. K vaření pokrmů se tyto nádoby pro zrnitý a tuhový materiál, z něhož byly vyráběny, nehodily tak dobře jako jiné tvrdě pálené nádoby, hrnce a mísy s hladkými stěnami⁶. Přesto však bylo i nádob toho druhu k podobným účelům užíváno, jak ukazuje jejich očázený povrch. Hojný výskyt těchto tuhových střepů na sídlišťích je dokladem, že moravští Keltové měli dostatek tuhy, potřebné k výrobě těchto nádob. Získávali ji jednak z domácích ložisek v severní a západní oblasti Moravy, jednak také nepochybně obchodem s jižními Čechami a s jinými okolními oblastmi, v nichž se tuha dobývala.

K užitkovému nádobí patřily také cedníky s dírkovanými stěnami⁷ nebo — řidčeji — také s dírkovaným dnem (obr. 5 č. 19 a d.).

U nádob, jež sloužily praktické potřebě, můžeme někdy pozorovati stopy po „drátování“, opravách, při nichž puklá nádoba byla stahována železnými svorkami, protaženými dírkami ve stěně nádoby, umístěnými proti sobě s obou stran pukliny (obr. 5 č. 23)⁸.

Nálezy na Černově u Ruprechtova-Račic a jinde ukázaly, že výroba keltských nádob zdobených pod hrdlem oblými žeběrky s včkolovaným orna-

⁴ To platí především na příklad o nádobách malovaných barevnými hlinkami, jejichž malba se tekutinou rozmáčela a lehko stírala, srovnej Lipka-Snětina, Staré Hradisko 29 a d.

⁵ Venkované z okolí staré keltské osady nad řekou Oskavou u dnešního Brníčka na Uničovsku (mezi Dolním Sukolovem a Želechovicemi, srov. Šimek, VG. III. 262, IV. 340) a stejně asi i jinde užívali odedávna těchto střepů k záznamům čárkami na zdech nebo na vratech stodol o počtu dovezených mandelů obilí a pod.

⁶ Tamže VG. IV. 340 ad.

⁷ Lipka-Snětina, l. c. 29, tab. XXVIII č. 19 a d.

⁸ Tamže str. 29 a tab. XXVIII č. 23, Šimek, VG. IV. 341.

mentem v podobě obrácených C (∪∪∪), SSS, šikmých vpichů hřebenem, šikmých vrypů a pod., dále řadami kroužků mezi horizontálními rýhami a j. (obr. 30—35) pokračovala na Moravě i v době pozdněkeltské⁹.

V mladším období je keramika keltských osad charakterisována vedle nádobí starší doby s hladkými stěnami, oblým okrajem a s oblými žeběrky pod hrdlem především užitkovým nádobím z tuhé hlíny se svislým rýhováním na trupu a se zaobleným, ven převislým a střechovitě se svažujícím okrajem¹⁰. U obojího druhu keramiky nacházíme často jako zvláštní okrasný prvek poprašování povrchu nádob (nebo již i hlíny, z níž byly nádoby formovány) jemným slídovým prachem. U nádob s hnědým povrchem bylo s oblibou užíváno slidy „zlaté“, u nádob s černavým povrchem, tuhových i jiných, slidy „stříbrné“ (srovn. výše str. 108 Bohušice a j.).

Dalšími typickými druhy keramiky tohoto mladšího období jsou v 2. až 3. století našeho letopočtu keltské mísy s prstencovitým trupem, ohraničeným shora oblým okrajem a na zlomu nádoby oblým žebérkem (německy Ringschüsseln, obr. 75, 104 a j.) a dále — ve 3. a hlavně asi ve 4. století — nádoby se širokým plochým nebo oble zvlněným okrajem (německy Krausengefäße), jež často nabývaly tvaru velkých sudovitých zásobnic (obr. 70, 78 č. 5, 6, obr. 108 a j.)¹¹.

K těmto druhům nádob přistupuje asi ve 4. století našeho letopočtu keramika typu jiříkovického s oblými žlábkami a ostrými žeběrky mezi nimi (obr. 109 a d.). Výroba této keramiky v keltské osadě na „Dílech“ u Jiříkovic je doložena nálezem pěti pecí (obr. 102), které vykopal v roce 1934 J. Poulík¹². V okolí pecí bylo množství střepů, charakteristických dokladů práce této důležité hrnčířské dílny. Vedle množství jiných — zčásti asi o něco starších — zlomků nádob (s pásy mnohonásobných jemně rytých vlnic mezi pásy horizontálních rýh, misek s prstencovitým trupem a j.) jsou to především také četné zlomky nádob se širokým plochým okrajem, jež nám tuto výrobu dobově určují¹³.

Tyto druhy keltské keramiky jsou — podobně jako terra sigillata, importovaná z porýnských dílen, a římské mince — dobrou datovací pomůckou pro všechny nálezové celky, v nichž se vyskytly.

Pro řešení otázky, jak dlouho trvalo keltské osídlení Moravy, má přímo

⁹ Viz výše str. 103.

¹⁰ Srov. Š i m e k, VG. IV. 363.

¹¹ Viz tamže 363 a d.

¹² Podle ústního sdělení Dr. J. P o u l í k a, srov. též jeho Jižní Moravu str. 24, pozn. 39, Š i m e k, VG. IV. 288.

¹³ Střepy z Jiříkovic, pocházející z výkopů St. Přibyslavského a J. Poulíka, jsou uloženy v depositáři Moravského musea v Brně.

neocenitelný význam také germánská keramika, a to především ručně vyráběná keramika, pocházející ze smíšených kelto-germánských osad a imitující tvary keltské keramiky, především tvary okrajů keltských nádob. Význam této imitující germánské keramiky je pro řešení naší otázky tím větší, že ji máme již nyní doloženo z dlouhé řady keltských osad, z nichž některé jsem již výše citoval (str. 49).

Velikým počtem nálezů této germánské keramiky, imitující keltské vzory, je podán více než dostatečný důkaz o tom, že imitovaná keltská keramika je souvěká s imitující keramikou germánskou z 2., 3. a 4. století našeho letopočtu, a že tedy v těch dobách žili ve svých starých osadách na Moravě také ještě keltští hrnčíři, jejichž výrobky germánské ženy napodobovaly.

Ráz výroby této imitující germánské keramiky a především její velmi tvrdé pálení někdy zároveň také ukazuje, že při výrobě této germánské keramiky docházelo ke spolupráci s keltskými hrnčíři, kteří různým způsobem vypomáhali germánským ženám při jejich práci, a zejména že nádoby jimi vyrobené vypalovali — zřejmě spolu se svými vlastními výrobky — ve svých uzavřených pecích, v nichž dosahovali velmi vysokého žáru a tím i dokonalého vypálení nádob¹⁴.

Tato okolnost je důležitým dokladem časově paralelního vývoje obojí keramiky, germánské i keltské, a zároveň také jisté míry symbiosy obojího lidu, Keltů a nově přicházejících Germánů.

Germánské výrobky imitují jak jemnou keltskou keramiku s válečkovitě oblými okraji, tak také keramiku s oblými okraji ven přehnutými, a často imitují také tvary keltských mis s prstencovitým trupem (něm. Ringschüsseln, viz výše) z 2. a 3. století našeho letopočtu a keltské nádoby s rozšířeným plochým okrajem (německy Krausen) z 3.—4. století. Jako oba tyto posléze jmenované typy nádob staly se předmětem napodobování také keltské situšky z tuhé hlíny se zaobleným, ven přehnutým a střežovitě se svažujícím okrajem a svisle rýhovaným trupem.

Okolnost, že germánská keramika doby „římské“ imituje keltské vzory, je tak nápadná a přímo do očí bijící, že nemohla zůstati nepovšimnuta zkušenými odborníky. Protože však byla dělána archeologie pro archeologii, příliš byly zdůrazňovány jednotlivé kultury a jejich vzájemné ovlivňování, nebyla dosti hodnocena skutečnost, že za těmi „kulturami“ stáli lidé, kteří je tvořili, že archeologické nálezy nejsou soběstačnými fakty, nýbrž že je třeba hodnotit je především jako historické doklady života a práce lidí, kteří nám je zanechali. A tak se přehlédl bez náležitého zhodnocení nejenom fakt, že germánské ženy imitovaly výrobky keltských hrnčířů, nýbrž dokonce

¹⁴ Srovnej k tomu výše str. 49.

i souvěké nálezy zjevně čistě keltské výroby byly bez dalšího uvažování pokládány za germánské. Dokonce ani tak bystrý archeolog jako E. Beninger, ačkoli sám mluvil o přežívání keltské kultury do prvních dob po příchodu Germánů a jejich ovládnutí našich zemí¹⁵, neocenil náležitě po stránce ethnické skutečnost, že se mezi domněle čistě germánskými nálezy vyskytují jak tyto čistě keltské výrobky, tak také jejich germánské imitace, a vyložil prostě jen výskyt prvních jako pouhé „znovuožití pozdněkeltské techniky“ (ein Wiederauftauchen spätkeltischer Technik¹⁶).

Pokud jde o nálezy celky, je někdy dobrou datovací pomůckou i jiná typická germánská keramika, charakteristická podle své výroby (hrubý neplavený materiál, ruční výroba, slabší pálení) a výzdoby pro 2.—4. století našeho letopočtu.

Nálezy germánské keramiky jsou to především, které nám ukazují, že Germáni se tlačili do keltského území na Moravě (dnešní) jednak od jihu přes Dyji z dnešních Dolních Rakous a přes Karpaty z dnešního Slovenska, jednak od severu z oblasti mezi Labem a Odrou. Proud od severu zesílil podle svědectví, jež nám podávají nálezy na germánských pohřebištích u Kostelce na Hané, u Šaratic a j., ve 3. století (obou jmenovaných pohřebišť začali Germáni užívat hlavně až od polovice tohoto století¹⁷).

Pokud se týká keramiky, již užívali první Slované, kteří se začali na Moravě usazovat, nejsme o ní až dosud z nálezů poučení. Víme jenom, že Slované podle nálezů v žárových hrobech u Velatic, u Příkladu a j.¹⁸ vyráběli v 5. nebo snad již i koncem 4. století našeho letopočtu rázovitou keramiku, jejíž kořeny tkví na Moravě pravděpodobně ve starší keramice

¹⁵ E. Beninger-H. Freising, Die germanischen Bodenfunde in Mähren (Liberec 1933), 49 a. d.: Wir dürfen vor allem nicht vergessen, daß die keltische Kultur von Hradischt bei Stradonitz und die germanische sich nicht ablösten, sondern eine zeitlang neben einander bestanden. Weiters ist es wichtig, darauf hinzuweisen daß die spätkeltische Kulturblüte auch nach der Besitzergreifung des Landes durch die Germanen ihre Auswirkung nicht verlor.

¹⁶ Tamže 60; srovnej též str. 56, kde Beninger vyslovuje názor, že moravské keltské nádoby se širokým plochým okrajem („Krausen“) jsou asi importem ze středodunajské provinciální kultury, a dále tamže vyslovený názor, že u nádob téhož druhu z pozdější doby šlo o jakousi „renesanci“ latenské výroby. Srov. k tomu Šimek, VG. IV. 364 (místo výrazu Wiederaufleben, který se dostal do textu tiskovou chybou, čti tamže: Wiederauftauchen).

¹⁷ A. Gottwald, Žárové hroby z doby císařství římského (zvl. otisk z Ročenky m. Prostějov IV, 1927), 30, Nové žárové hroby atd. (otisk z Ročenky m. Prostějov VIII, 1931), 39, Beninger-Freising, l. c. 37 a. d., Poulik, Jižní Morava 24 a. d., Šimek, VG. IV. 588, J. Zeman, Datování mladořímského pohřebiště v Kostelci na Hané podle spon, Referáty o pracovních výsledcích čs. archeologů za rok 1955, I (AÚ ČSAV, Liblice 1956), rkp. 128 a. d.

¹⁸ Poulik, l. c. 32 a. d., obr. 92—95, a dříve již Z dávných věků I (1947), 60 a. d.

keltské, i když snad zčásti byly její přímou předlohou také nádoby původu germánského, které samy imitovaly vzory keltské¹⁹.

2. Kovové nádoby

Je zajímavé a pro ethnické poměry na Moravě zároveň příznačné, že se na jejím území neujal import pijáckých souprav kovových nádob, dovážených z Itálie a z římských provincií do oblasti starověké Germanie.

Z nádobí toho druhu bylo na Moravě až dosud nálezy doloženo jenom asi deset nebo jedenáct relativně bezpečně zjištěných exemplářů (celých nebo ve zlomcích), a to bronzový okov (ouško) z Měšina u Židlochovic, bronzová pánev z Lanštorfu u Mikulova, zlomky asi šesti nebo sedmi bronzových nádob, pocházející ze žárových hrobů u Velatic, souprava (držadla) naběračky a cedníčku ze žárového hrobu u Bučovic, a konečně bronzová pánev z Uherského Hradiště (nejistého původu).²⁰

Tento velmi nízký počet nálezů nádobek, v starověké Germanii jinak tak častých, ukazuje na dvě fakta: jednak na to, že počet Germánů (kteří nádoby toho druhu velmi rádi získávali a svým nebožtíkům do hrobů ukládali²¹), byl na Moravě v době před t. zv. markomanskými válkami ještě neveliký, a dále na to, že Keltové, kteří tehdy tvořili hlavní část obyvatelstva dnešní Moravy, jako střízliví a praktičtí řemeslníci a obchodníci neměli podobných zálib jako Germáni. Proto se u nich tento druh kovových nádob, importovaných obchodníky z oblasti římské říše, netěšil takové oblibě jako u Germánů. Římstí obchodníci byli následkem toho nuceni toto své zboží jejich územím prostě jen provážet dále na sever do končin osídlených Germány, kde teprve nacházeli vhodnou půdu pro své obchody s ním²².

Také Keltové měli ovšem pro praktickou potřebu kovové, bronzové a železné nádobí, zčásti jistě vlastní výroby, jak ukazují některé zlomky, nalezené při výkopech na Starém Hradisku: rukojeti jedné bronzové a dvou železných pánví, okraje a obloukovitá držadla bronzových nádob a j.²³ (obr. 16 č. 1 a d., 23 č. 21).

Keltského původu byly také poháry, k nimž pravděpodobně (nikoli ke kovovým zrcadlům) patřily bronzové rukojeti, na Starém Hradisku nalezené²⁴.

¹⁹ Š i m e k, VG. IV. 364.

²⁰ Tamže 367, 370 a d., 401, 415 a d. obr. 160 a 161, 486 a d., 490 (tam viz i jinou příslušnou literaturu).

²¹ Srovnej tamže 365, 368 a j.

²² Srov. tamže 368.

²³ L i p k a - S n ě t i n a, Staré Hradisko 27 a d., tab. VIII. 14, 15, 20, IX. 21, X. 25, XXI. 1—3, 5, a j.

²⁴ Tamže tab. V. č. 16, 17, 20, 21, srovnej k tomu Š i m e k, VG. IV. 450 a d., kde viz i jinou literaturu.

Jak asi vypadaly soudobé kovové (bronzové) situly s obloukovitým držadlem, ukazuje názorně miniaturní situlka — hračka nebo závěska — ohněm poněkud zdeformovaná, nalezená rovněž na Starém Hradisku (obr. 21 č. 11)²⁵.

3. Domácí a řemeslnické nářadí a nástroje.

Skupina památek, patřících pod toto záhlaví, je především silně zastoupena v nálezech na Starém Hradisku u Okluk. Jsou to zejména železné nože různých velikostí až po velké sekáče s rukojetí zakončenou hákem nebo očkem, železné nůžky v podobě našich nůžek ovčáckých, široké sekery a sekerky starých tvarů s lalokem široko roztepaným v tulej nebo již s okem pro nasazení topůrka, různé lopatky, škrabky, trojzubé železné vidličky, množství železných hrotů různých tvarů a velikostí, skob, hřebů s plochou nebo kulatou hlavičkou, svorek, udic, háčků, kolíků a podobných předmětů pro nejrůznější, dnes již často těžko zjistitelné účely, kladiva i drobná kladívka, dláta, klíny, kalené pilníky a jiné řemeslnické nářadí, kružidla, ozubené pily, železné i bronzové řetězy a řetízky, bronzové i železné dvojzubé nebo trojzubé lomené klíče, zpravidla s očkem k zavěšení na pase, dvojité kamenné otáčivé mlýnky na obilí (na Starém Hradisku v jednotlivých domech, kde si obilí mleli po domácku, a kromě toho ještě ve zvláštním mlýně pro řemeslné mletí v předhradí²⁶), železné kosy, srpy, rádl a jiné zemědělské nářadí, součástky kování vozů, zákolníčky a j. (obr. 12 b, 13—15)²⁷.

Tvary všeho toho množství předmětů, vyrobených pro praktickou potřebu, jsou často až ku podivu „moderní“, což je nejpřesvědčivějším důkazem nejenom technické vyspělosti, již dosáhli keltští řemeslníci již před dvěma tisíciletími, nýbrž i jejich praktického ducha, který dovedl pro všecko toto podnes běžné nářadí a nástroje najít formy se stanoviska pracovního nejúčelnější, takže se až podnes udržely. Proti výrobě starších dob měly jejich výrobky přednost i ve své tvrdosti, která ukazuje, že tito keltští výrobci znali již podnes užívaný způsob kalení, jež dodávalo jejich nástrojům a zbraním většího stupně tvrdosti a pružnosti, než tomu bylo dříve, na příklad u výrobků doby hallstattské. Znali již také proces svařování. O jejich řemesl-

²⁵ Lipka - Snětina, l. c. 18, tab. IV č. 11.

²⁶ Böhm, Kronika 435, Města 59.

²⁷ Lipka - Snětina, l. c. 22 a d., tab. XIV—XXIII, Skutil, Hlasy svatohostýnské XXIX. 76 a d., 92 a d., obr. 9 (hromadný nález železných kos), tab. I, Z pravěku Hostýna 22 a d., tab. I, obr. 12, 13, Böhm, Kronika 438 a d., Města 60 a d., obr. 12, Šimek, VG. IV. 512.

né dovednosti svědčí také nálezy železných, různě silných prutů se skutečnými uzly, které ukazují, že byly prováděny zkoušky tažnosti kujného železa.²⁸

Kromě domácího a řemeslnického náradí a náčiní je v sídlištních nálezech především na Starém Hradisku množství jiných drobných předmětů nej-různějšího druhu ze železa, z bronzu, z kosti, jehel, šídel a parohových násadek k šídlům, hrotů ku psaní (*stilus*) na voskovaných destičkách, hladidel, kování dřevěných nádob nebo skříněk, vážek na mince, lékařského a lékárnického náčiní, lidských figurek a masek, drobných zvířecích plastik (kančík jako symbol posvátného zvířete, srna) a j. (obr. II č. 1, obr. 15, 21 č. 2 a d., obr. 23—26).²⁹

4. Součásti kroje a výzbroje. Šperky, okrasné a toaletní předměty.

Z pozůstatků keltského kroje jsou nejdůležitější nálezovou skupinou spony. Nálezy na Starém Hradisku u Okluk ukazují, že spona byla u Keltů běžnou součástí oděvu a byla užívána bez potřeby módní změny velmi dlouho. Proto se nacházejí na téměř nalezišti vedle sebe formy obou pozdnělatenských vývojových stadií, spony t. zv. středolatské mladšího tvaru s koncem patky připojeným k oblouku blízko hlavice, a spony t. zv. pozdnělatenské, u nichž již konec patky úplně splynul s obloukem v jeden celek³⁰.

Spony jsou pravidelně bronzové a lacinější ze železa (obojí se leskly jako zlaté nebo stříbrné, když byly nové a pokud byly udržovány v dobrém stavu). Jsou vesměs produktem domácích řemeslnických dílen. Na Starém Hradisku jich bylo Lipkou a Snětinou do roku 1912 vykopáno 85. Z toho celých bylo jen šest, ostatní byly ve zlomcích. Z celkového počtu 85 spon bylo 62 t. zv. středolatských a 23 pozdnělatenských³¹. V každém příbytku, prokopaném Lipkou a Snětinou, jich bylo několik (obr. 20)³².

Vedle spon se jako někdejší součásti oděvu zachovaly rozličné bronzové a železné záponky a jiné kovové součásti pasu, bronzové a železné přezky, kování konce pasu, bronzové knoflíky, jež sloužily jako ozdoba šatu

²⁸ Lipka-Snětina, l. c. 40, tab. XXIII č. 20, 22—29, Böhm, Města 60 a d., obr. 12 č. 2, Šimek, l. c. 513; srovnej též výše str. 401.

²⁹ Lipka-Snětina, l. c. 23, 25 a d., tab. IV—X, XIV, XVI, J. Schránil, Vor-geschichte Böhmens u. Mährens (Berlin-Lipsko 1928), 242 a d., tab. LII č. 5, 7, 11, 19 (ze Starého Hradiska), 17 (Ptení u Plumlova), 24 (Přisnotice u Židlochovic), Böhm, Kronika 440, Města 64, 66, Šimek, l. c. 513, obr. 185, Filip, Keltové 245, 317 obr. 92 č. 2, a j.

³⁰ Lipka-Snětina, l. c. 13 a d., tab. III, Šimek, ČM. 21, VG. IV. 515 a d., Schránil, l. c. 240 a d., Böhm, Kronika 440 a d., Města 64.

³¹ Lipka-Snětina, l. c. 13.

³² Tamže 34.

(knoflíky s úškem na spodní straně) i pasu, rozličné ozdobné bronzové závesky, řetízky, háčky a jiné cetky jako ozdoby pasu (obr. 22 a j.)³³.

Bronzové a kostěné jehlice, dříve u Keltů obvyklé, v této pokročilé době, jak se zdá, již ke spínání oděvu nesloužily a byly plně nahrazeny sponami, které — jak ukazují jejich většinou již zcela jednoduché formy — přestaly být šperkem a staly se prostou součástí (spínadlem) oděvu.

Skutečnými šperky byly stále ještě u Keltů náramky, i když již nebyly tak pompésních forem (s dutými polokoulemi a podobně) jako v bohatýrské a kořistnické střední době latenské. Germánské ženy v tom směru keltské ženy nenapodobily. Naučily se tomu teprve později v době t. zv. stěhování národů.

Velké oblibě se u keltských žen těšily nově vynalezené výrobky z materiálu dříve neznámého — z pestrobarevného skla, z něhož byly vyráběny žebérkované a jinak plasticky po keltském způsobu, někdy až barokně (mořskými vlnami, mořskými hady a jinými obludami s hadovitě se svíjejícími těly, bradavkovitými výčnělky a j.) zdobené náramky, pestrobarevně žíhané kroužkovité korále, perle s bradavkovitými výčnělky, žluté perle s modrými očky, jež byly vesměš nošeny — navlečeny na šňůře — jako náhrdelníky, a j.³⁴

Kromě skleněných náramků a perel z náhrdelníků se vyskytují také náramky bronzové a železné, méně hřmotné než dříve, často jen v podobě jednoduchých kroužků, ale někdy také až groteskně zdobené hráškovitými nebo bradavkovitými výčnělky a pod.³⁵

Dříve tak oblíbené honosné bronzové náhrdelníky s pečetovitými konci se již v naší keltské oblasti nenosily. Na Starém Hradisku byl nalezen při výzkumu Lipkově a Snětinově jen jediný (zlomek), a to mnohem prostšího tvaru.³⁶

V bohatých keltských osadách dále na západě se těšily velké oblibě také kovové, zlaté, bronzové i železné prsteny, často s kameny nebo jejich skleněnými napodobeninami, ale také s řezanými kamejemi a j. Na Starém Hradisku se zatím našly jenom čtyři zcela prosté kroužky, dva bronzové a dva železné (zlomky)³⁷.

³³ Tamže 18 a d., tab. IV a d., Böh m, Kronika 440, Města 64, Šimek, VG. IV. 522.

³⁴ Lipka-Snětina, l. c. 17, tab. I č. 31 a d., II, Schráníl, l. c. 241, tab. LI, Böh m, Kronika 441, Města 64, Šimek, VG. IV. 521 a d.

³⁵ Lipka-Snětina, l. c. 18 a d., tab. IV č. 1, 6, 10, 15, V č. 3, 4, 7, 9, 11—13, Schráníl, l. c. 241 a d., Böh m, Kronika 440, Města 64, Šimek, l. c. 522.

³⁶ Lipka-Snětina, l. c. 18, tab. IV č. 1.

³⁷ Lipka-Snětina, l. c. 18, tab. I č. 10—12, 20; srov. k tomu Pí č, Starož. II. 2 sl. 49 a d., tab. VII, Schráníl, l. c. 242, Böh m, Kronika 441, Města 65, Filip, PČ. 275 a d., Šimek, l. c. 522.

K toaletním předmětům patřila především oválná kovová zrcadélka, jejichž zlomky patřily na Starém Hradisku k nejčastějším nálezům, dále bronzové dosy na vonné masti, jehelničky, dřevěné skřínky na šperky a pod., z nichž se zachovaly jenom zlomky kování, škrabátka do vlasů a j.³⁸

Pokud se týká otázky v ý z b r o j e keltského obyvatelstva, charakterisuje dosavadní nevelký počet nálezů velmi dobře nové stadium jeho vývoje v době, již se zde zabýváme. Zbraně nesloužily již keltským útočníkům a kořistníkům jako v době středolatské, nýbrž obraně obyvatelů keltských osad a jejich majetku proti útokům cizích živlů, chtivých kořisti.

Podle souvěkého svědectví Strabonova z počátku I. století našeho letopočtu užívali Keltové výzbroje, přiměřené jejich vysokému vzrůstu, dlouhých železných mečů, připjatých k pravému boku, velkých podlouhlých štítů, těžších kopí nebo lehčích oštěpů, a k boji na dálku užívali luků a šípů nebo praků³⁹. Zpráva Strabonova mluví sice především o Keltech v staré Gallii a o Helvetiích, ale nálezy ukazují, že toto svědectví platí stejnou měrou také pro Kelty usídlené v našich končinách.

Nálezy také dokládají, že pozdněkeltské železné meče a bodné zbraně nebyly již tak měkké a neohýbaly se tak lehko, jak tomu bylo v dřívějších dobách, nýbrž že jim kelští kováři, specialisovaní na jejich výrobu, dovedli již dodat potřebné tvrdosti kalením (ponožováním zbraní do studené vody při jejich kování)⁴⁰.

Na Starém Hradisku bylo nalezeno jenom několik zlomků pozdněkeltských železných mečů s ostrou i kulatou špičkou. Kromě nich byly nalezeny zbytky kování pochvy, nákončí pochvy a železné pochvy samé, dále jedno železné kopí a jeden železný oštěp, obojí s úzkou tulejí pro násadu, osm zlomků kopí nebo oštěpů a dvanáct železných šipek (celých nebo ve zlomcích), většinou s křídélky, osm ostruh (jedna bronzová a sedm železných⁴¹), většinou s křídélky, zlomek železné podkovy se dvěma podkováky, a j. (obr. 17—19)⁴².

Počet a stav dosavadních nálezů zbraní ukazuje podobně jako také stav nálezů jiného cennějšího movitého majetku někdejších obyvatel Starého

³⁸ Lipka-Snětina, l. c. 19, tab. V č. 15, 18, 19, VII č. 1, 7, 8, X č. 15, 17, 28, a j.; srovnej k tomu Schránil, l. č. 244, Böh m, Kronika 440, Města 64, Šimek, l. c. 524 a d.

³⁹ Strabon IV. 4. 3: *ὀπλισμός δὲ σύμμετρος τοῖς τῶν σωμάτων μεγέθεσι, μάχαιρα μακρὰ παρηρημένη παρὰ τὸ δεξιὸν πλευρόν, καὶ θυρεὸς μακρὸς...*

⁴⁰ Šimek, l. c. 163 a d., srovnej výše str. 401.

⁴¹ Ostruhu nosili jezdcí jen na jedné noze, pravděpodobně na levé (srovnej také Böh m, Kronika 439, Města 62), protože jezdec nosil po pravé straně dlouhý meč, takže by byla ostruha na překážela.

⁴² Lipka-Snětina, l. c. 21 a d., tab. XI—XIII; srovnej k tomu Schránil, l. c. 245, Böh m, Kronika 439, Města 62, Šimek, l. c. 525.

Hradiska, že je správná domněnka, vyslovená již Lipkou a Snětinou, že toto keltské oppidum nezaniklo naráz tím, že by bylo bývalo dobyto a zničeno útokem Germánů, nýbrž že bylo obyvatelstvem dobrovolně (a pravděpodobně také jen postupně) opuštěno, při čemž si jeho obyvatelé odnesli a odvezli vše, co mohli, a co mělo pro ně skutečnou cenu, takže na hradišti zůstalo jenom to, co bylo náhodou ztraceno (drobné předměty, mince a j.) nebo pro své poškození a pod. nestálo za odnášení nebo odvážení⁴³.

5. Nálezy mincí.

Podle nejnovějšího soupisu P. Radoměřského, E. Pochitonova a jejich spolupracovníků je na Moravě až dosud známo asi 61 nalezišť keltských mincí (z toho 23 nálezů t. zv. hromadných s větším počtem mincí)⁴⁴ a několik set nalezišť mincí římských (rovněž s množstvím nálezů hromadných)⁴⁵.

Keltské mince nelze zatím ještě chronologicky bezpečně roztrdit⁴⁶. Zdá se však, že patří hlavně do staršího období, před rozhraním letopočtů nebo kolem něho.

Jejich ethnickou provenienci správně rozpoznal již Forrer, který je označil jako mince kotinské⁴⁷. Kotini byli potomky moravských Volků Tektosagů⁴⁸. Jde tedy na Moravě — stejně jako ve středních a severních Čechách — o mince hercynských Volků Tektosagů. Bojové, jimž byly tyto české mince až dosud většinou připisovány⁴⁹, měli svá sídla v jižních Čechách a v sousedních Bavořích⁵⁰. Také oni ovšem razili své mince. Jim patřilo všecko bohatství zlata v náplavech jihočeských řek, jež ryžovali a s nímž patrně také obchodovali, ale největší počet nálezů keltských mincí na Moravě i v středních a severních Čechách patřil pravděpodobně našim Volkům. To přesvědčivě ukazuje také Radoměřského názorná mapa nálezů keltských mincí v obou našich zemích z roku 1955 i dvě mapky Filipovy z roku 1956⁵¹.

Největšími a nejbohatšími nalezišti keltských mincí na území našich Volků jsou ovšem obě jejich velká oppida Stradonice a Staré Hradisko u Okluk. Lipka a Snětina již roku 1912 napočítali asi 80 keltských mincí, nalezených

⁴³ Lipka-Snětina, l. c. 10, 34, 55, srovnej též výše str. 100.

⁴⁴ P. Radoměřský, Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I (Praha 1955), 70 a d.

⁴⁵ E. Pochitonov, tamže 206 a d.

⁴⁶ Radoměřský, tamže 36.

⁴⁷ R. Forrer, Keltische Numismatik der Rhein- u. Donaulande (Štrasburk 1908), 150 a d.

⁴⁸ Str. 29 a d.

⁴⁹ Srov. Šimek, VG. IV. 528.

⁵⁰ Str. 18 a d.

⁵¹ Radoměřský, l. c. příl. mapa 1, Filip, Keltové 237 obr. 71, 241 obr. 72

na Starém Hradisku⁵². Podle odhadu P. Radoměřského se počet těchto nálezu na Starém Hradisku od roku 1912 jistě zdvojnásobil⁵³.

Při výzkumech obou moravských badatelů bylo na Starém Hradisku porůznu vykopáno také šest (!) železných kolků na ražbu mincí⁵⁴, které jsou výmluvným dokladem toho, že v oppidu byly skutečně také kovové mince raženy.

Mince byly raženy hlavně zlaté a stříbrné. Ražby z jiných kovů, z bronzu nebo potinu (směsi stříbra s cínem a mědí nebo směsi cínu, olova a mědi) byly patrně méně časté⁵⁵.

Podle klasifikace P. Radoměřského⁵⁶ je na Moravě až dosud zastoupen největším počtem nalezišť zlatý statér t. zv. mušlovitého typu (11 nebo 12 nalezišť, 2 nejistá) a jeho zlomků, třetin (1 nebo 2 naleziště, 1 nejisté) a osmin (3 nebo 4 naleziště). Deseti nalezišti je zastoupen zlatý statér typu Athéna — Alkis (4 naleziště) a jeho zlomky, třetiny (3 naleziště), osminy (1 naleziště) a čtyřadvacetiny (2 naleziště). Na menším počtu nalezišť se vyskytly: zlaté mince přechodných typů mezi oběma druhy statérů právě jmenovaných (2 naleziště) a jejich zlomky, třetiny (1 naleziště) a osminy (1 naleziště), zlatý statér t. zv. mladšího mušlovitého typu (1 naleziště), zlatý statér typu Niké (2 naleziště), zlatý statér t. zv. bavorského typu (1 naleziště, nejisté), a konečně zlatá keltská mince o váze 8,36 g, nalezená v Němčicích nad Hanou.

Ze stříbrných keltských mincí se v nálezech nejčastěji vyskytly stříbrné napodobeniny tetradrachmy Filipa II. makedonského s hlavou na líci a s jezdcem na koni na rubu (11 nalezišť, 2 nejistá). Kromě toho byly nalezeny: velká stříbrná mince typu „Biatec“ (1 naleziště), malé mince s motivem konička (typu stradonického, 2 naleziště a 1 nejisté) a malá stříbrná mince typu t. zv. simmeringského nebo tótfaluského (1 naleziště).

Keltské bronzové mince jsou známy ze dvou nalezišť (jedno naleziště nejisté).⁵⁷

Kolisavost váhy jednotlivých druhů keltských mincí a častý výskyt jemných (t. zv. lékárnických) vážek na mince (na Starém Hradisku byly zjištěny téměř v každé chatě⁵⁸, obr. 26) ukazují podle mého názoru na to, že keltské

⁵² Lipka-Snětina, l. c. 12 a d.

⁵³ Radoměřský, l. c. 81; 80 a d. obsáhlý seznam literatury.

⁵⁴ Lipka-Snětina, l. c. 13.

⁵⁵ Srovnej Filip, l. c. 225 a d.; cituje na Moravě celkem 34 nalezišť mincí zlatých a 18 nalezišť mincí stříbrných, tamže 236 a 240, mapky str. 237 a 241.

⁵⁶ Radoměřský, l. c. 36 a d.

⁵⁷ Tamže 70 a d., viz též výše soupis nalezišť, str. 64 a d., 105, 107 a d., 112 a j. (v. rejstřík pod heslem: mince keltské).

⁵⁸ Lipka-Snětina, l. c. 35, Böhm, Kronika 442, Města 68.

mince neměly obecně uznávané přesně stanovené stálé hodnoty, nýbrž že jejich přesná hodnota byla při obchodování vždy vypočtena podle skutečné váhy mincí, vyplacených za dodané zboží.

Se stanoviska sídelní archeologie mají nálezy keltských mincí na sídlišťích nebo v jejich blízkém okolí význam potud, že nám — vedle keltské keramiky — dokládají keltský charakter těchto osad. Kromě Starého Hradiska tu jde především o osady s větším počtem nalezených mincí: Jevičko (okres Mor. Třebová), Vicemilice (Bučovice), Velké Pavlovice (Hustopeče), Víceměřice (Kojetín), Kostelany nad Moravou (Uherské Hradiště), Hostýn (Holešov) a Bylnice (Valašské Klobouky).

Jednotlivé keltské mince byly nalezeny na sídlišťích (nebo v jejich okolí): Ponětovice (okres Brno), Němčice n. H. (Kojetín), Bezměrov (Kroměříž), Náklo (Litovel), Kožušany a Lechovice (Olomouc). Hromadné nálezy keltských mincí v Myslejovicích (Prostějov), u Všeminy a v Provodově (Gottwaldov) by mohly také ukazovat na někdejší keltské osídlení, i když na těchto třech lokalitách není dosud, pokud vím, doloženo nálezy keltské keramiky.

Po rozšíření římské říše až k hornímu a střednímu toku Dunaje, když zesílil proud obchodních výprav z římské oblasti do severní polovice Evropy, zdá se, že Keltové v naší oblasti postupně upustili od ražby vlastní mince a přijali římskou měnu jak v obchodě s kupci, přicházejícími z římské říše, tak také v obchodě mezi sebou navzájem. Tím se stalo, že oběh římských peněz byl i v keltských resp. keltogermánských osadách na Moravě, jak můžeme soudit podle množství nálezů, až do zániku keltského osídlení asi ve 4. století našeho letopočtu poměrně velmi čilý.

Nálezy římských mincí se nám staly tím, že máme možnost jejich relativně přesného vročení, důležitou pomůckou pro řešení otázky délky osídlení velké řady starých keltských a — později snad — keltogermánských osad, respektive pro určení *terminu, post quem* (po roce, v němž byly nalezené mince raženy) pro jejich osídlení. Zvláště důležité v tom směru jsou několikeré nálezy římských mincí z různých dob na půdě někdejších starých osad nebo v jejich blízkém okolí.

Tak nám na příklad dokládají nálezy římských mincí délku trvání starých keltských osad: Moravských Kninic (okres Brno) do začátku 4. století našeho letopočtu, Uherského Brodu a jeho okolí, zejména osídlení v trati Zběsné, až do polovice 6. století, Vlčnova (okres Uherský Brod) do 3. století, Čejče (Hodonín) do konce 3. nebo do začátku 4. století, Morkůvek (Hustopeče) do druhé polovice 3. století, Mařatic (Uherské Hradiště) do 6. století, Starého Jičína (Nový Jičín) do konce 4. století, Kojetína (Nový Jičín) do druhé polovice 3. století, Němčic nad Hanou (Kojetín) do druhé polovice 3. století, Klenovic na Hané (tamže) do druhé polovice 4. století, Bezměrova (Kroměříž)

do druhé polovice 2. století, Žarošic (Kyjov) do druhé polovice 3. století, Vracova (tamže) do 4. století, Želetic (tamže) do druhé polovice 4. století, Nákla (Litovel) do druhé poloviny 3. století, Bulhar (Mikulov) do doby kolem poloviny 3. století, Hrabětic (tamže) do doby kolem poloviny 4. století, Pasohlávek (tamže) do polovice 3. století, Otaslavic (Prostějov) do doby kolem polovice 3. století, Seloutek (tamže) do první polovice 4. století, Brodka u Nezamyslic (tamže) do doby kolem rozhraní 3. a 4. století, Mostkovic (tamže) do téže doby, Blažovic (Slavkov) do druhé poloviny 4. století, Holubic (tamže) do druhé poloviny 3. století, Brnička (Šternberk) do konce 4. století, Jevička (Moravská Třebová) do druhé poloviny 3. století, Bzence (Veselí n. M.) do doby kolem polovice 3. století, Moravského Písku (tamže) do druhé polovice 2. století, Strážnice (tamže) do druhé poloviny 3. století, Lulče (Vyškov) do druhé poloviny 3. století, Ivanovic na Hané (tamže) do téže doby, Znojma do 5. století, Jaroslavice (Znojmo) do začátku 4. století.

Někdy mohou mít i ojedinělé nálezy římských mincí význam pro chronologii keltské osady. Tak je tomu na příklad u Jiříkovic (Brno), kde nález římské mince (malý bronz Konstantina I.: 306—337) souhlasně s hojnou keramikou keltskou ukazuje na 4. století našeho letopočtu.